

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wprowadzenie	11
 Izabela Janicka	
Ekologiczny paradygmat w rozwoju niemieckich Zielonych	17
 Beata Molo	
Ewolucja pacyfizmu Sojuszu 90/Zielonych	37
 Arkadiusz Stempin	
Partia Zielonych wobec religii i chrześcijańskich Kościołów	62
 Piotr Kubiak	
W stronę „klubu Volksparteien”. Sojusz 90/Zieloni w latach 2005–2013	84
 Joanna Trajman	
Sojusz 90/Zieloni po wyborach do Bundestagu w 2021 r. – historyczny sukces czy spektakularna porażka?	123
 Marlena Piotrowska	
Ścieżki karier politycznych współprzewodniczących partii Sojusz 90/Zieloni	153
 Kamil Frymark	
Młodzi Zieloni. Zmiany pokoleniowe w strukturze elektoratu i partii po 2017 r.	166

Aleksandra Kruk

Zieloni w Brandenburgii – aktywność polityczna i postulaty programowe 190

Mariusz Kozerski

Bawarscy Zieloni: pod prąd i na fali wznoszącej 217

* * *

Katarzyna Gelles

Austriaccy Zieloni. Od protestów obywateli do partii rządzącej 235

Bibliografia 262**O Autorach** 267

Wprowadzenie

Utworzenie po wyborach do Bundestagu 26 IX 2021 r. rządu opartego na tzw. koalicji sygnalizacji świetlnej¹, której częścią jest Sojusz 90/Zieloni² oznaczało, że partia ta po raz drugi w swojej historii współuczestniczy w sprawowaniu władzy na płaszczyźnie federalnej. Kiedy w styczniu 1980 r. podczas kongresu założycielskiego w Karlsruhe „rolnicy okupujący place budowy z Kaiserstuhl spotkali się z radykalnymi feministkami z Kolonii. Bojowo nastawieni przeciwnicy elektrowni jądrowej Brokdorf z Hamburga i Hesji dyskutowali z chrześcijańskimi pacyfistami z Bawarii czy ze strażnikami ptasich gniazd z Dolnej Saksonii. Punky z krawaciarzami. Komuniści z wyznawcami antropozofii”³, nikt wówczas nie wierzył, że ta chaotyczna mieszanka ludzi, wywodzących się z różnych środowisk, przetrwa. Nowego stronnictwa, sięgającego korzeniami do m.in. ruchów społecznych na rzecz pacyfizmu, praw kobiet, występujących przeciwko energii atomowej, tym bardziej nie uważano za poważną siłę polityczną, stanowiącą konkurencję dla istniejących już ugrupowań. Myśl, iż taka formacja mogłaby w przyszłości przejąć odpowiedzialność za państwo, jawiła się niektórym uczestnikom i obserwatorom sceny politycznej RFN jako „przeraźliwy koszmar”⁴.

Zieloni, definiujący się ówczesnie jako „antypartia”, zerwali z dotychczasowym sposobem funkcjonowania stronnictw. Wprowadzili m.in. otwartość swoich

¹ Koalicja sygnalizacji świetlnej (*Ampelkoalition*) oznacza w Niemczech współpracę trzech partii politycznych – SPD, FDP i Sojusz 90/Zieloni ze względu na barwy tradycyjnie przypisywane tym ugrupowaniom (odpowiednio czerwony, żółty i zielony).

² Jest to oficjalna nazwa ugrupowania od 1993 r., kiedy doszło do połączenia zachodnioniemieckich Zielonych z koalicją ruchów obywatelskich byłej NRD Sojusz 90. W książce określenie to jest stosowane zamiennie z partią Zieloni lub niemiecką nazwą stronnictwa *Bündnis 90/Die Grünen*.

³ J. Ditfurth, *Das waren die Grünen. Abschied von einer Hoffnung*, München 2000, s. 71.

⁴ „Süddeutsche Zeitung” 15 I 1980, cyt. za K. Schuler, „Chaotischer ging's nimmer”, „Zeit online” 10 I 2020, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2020-01/die-gruenen-gruendungspar-teitag-karlsruhe-40-jahre> (15 XII 2022).

posiedzeń, zasadę rotacji mandatu, rozdzielenie mandatu i urzędu, a także kwoty kobiece⁵ oraz występowali przeciwko systemowi politycznemu. Chcieli być realną alternatywą dla tradycyjnych partii. Jednak debiutując w 1983 r. na forum Bundestagu, a następnie zawiązując koalicje rządzące w krajach związkowych stali się elementem „państwowych struktur władzy”⁶. Wyrażana coraz śmielej wola ponoszenia współodpowiedzialności za kraj znalazła swoją kulminację w aliansie z socjaldemokratami i stworzeniu gabinetu na czele z kanclerzem Gerhardem Schröderem (1998–2005).

Rozwój Zielonych – od luźno powiązanych niezależnych grup protestu przez połączenie w 1993 r. z partią Sojusz 90 do ugrupowania parlamentarnego wchodzącego w skład rządu – miał turbulentny charakter. Immanentną cechą stronnictwa były bowiem konflikty wewnętrzne między dwiema frakcjami – pragmatycznymi, nastawionymi na zawieranie kompromisów, nawet za cenę ustępstw programowych realistami (*Realos*) a bardziej radykalnymi, nieustępliwymi wobec własnych ideałów fundamentalistami (*Fundis*). Jak długa była to droga podkreślił prezydent RFN Frank-Walter Steinmeier w jubileuszowej laudacji z okazji 40-lecia istnienia stronnictwa. Zauważył on, że „Zieloni zmienili kraj – i kraj zmienił Zielonych. Niemcy stały się bardziej otwarte i różnorodne, bardziej ludzkie i nowoczesne”⁷.

Ponad cztery dekady działalności partii to dobra okazja do podsumowań i spojrzenia na przeobrażenia w niej zachodzące – zarówno pod względem aksjologicznym, programowym, personalnym, organizacyjnym, jak również w odniesieniu do miejsca, jakie zajmuje na niemieckiej scenie politycznej. Problematyka ta jest niezwykle ważka, jeśli uwzględnić wzrost znaczenia kwestii związanych z ekologią, ochroną przyrody i zmianami klimatycznymi, który skutkuje – rosnącym szczególnie wśród młodych ludzi – poparciem dla Zielonych, jak i pojawieniem się nowych aktorów w postaci ruchów klimatycznych (np. Fridays for Future czy

⁵ Zob. H. J. Veen, J. Hoffmann, *Die Grünen zu Beginn der neunziger Jahre. Profil und Defizite einer fast etablierten Partei*, Bonn 1992, s. 26; G. Brzozowski-Zabost, *Od ruchu protestu do partii władzy. Rozwój Zielonych w Niemczech*, „*Studia Ecologiae et Bioethicae*” 2008, nr 6, s. 235.

⁶ F. Hahn, *Warum die Grünen nicht bürgerlich sind, auch wenn sie sich so geben*, [w:] *Avantgarde oder angepasst? Die Grünen – eine Bestandsaufnahme*, red. M. Wedell, G. Milde, Berlin 2020, s. 59.

⁷ *Bundespräsident Frank-Walter Steinmeier bei der Festveranstaltung „30 Jahre Bündnis 90 und 40 Jahre Die Grünen” am 10. Januar 2020 in Berlin*, s. 1, <https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Reden/2020/01/200110-Gruenes-Jubilaeum.html> (15 XII 2022).

Letzte Generation). Sprzeciwiają się one bierności polityków i walczą o podjęcie przez nich działań niwelujących negatywny wpływ człowieka na środowisko.

Partia Zieloni stanowi w Niemczech przedmiot refleksji badawczej od momentu powstania⁸, czego wynikiem jest niezwykle bogata literatura podejmująca różne aspekty jej funkcjonowania. Na gruncie nauk politycznych analizowane są przede wszystkim struktury organizacyjne, członkowie, założenia programowe i ich realizacja, kampanie wyborcze, elektorat, czy wpływ ugrupowania na kulturę polityczną w Niemczech⁹. Istotnym obszarem są także analizy rządów czerwono-zielonej koalicji na płaszczyźnie federalnej¹⁰ oraz motywy i sposoby działania wiodących polityków, przedstawiane nie tylko w opracowaniach naukowych, lecz również w memuarach i innych publikacjach autorstwa liderów partyjnych¹¹. Na szczególną uwagę zasługują pojawiające się w ostatnich latach książki podejmujące zagadnienie zdolności Zielonych do przejścia odpowiedzialności za politykę federalną w kontekście ich sukcesów wyborczych¹². Niemniej jednak nie brakuje autorów bardzo krytycznie podchodzących do fenomenu ugrupowania, głównie w kontekście zmian programowych i konfliktów wewnętrznych¹³ oraz ujawnionych skandali¹⁴.

⁸ Zob. np. G. Langguth, *Der grüne Faktor. Von der Bewegung zur Partei*, Osnabrück 1984.

⁹ M. Güllner, *Die Grünen. Höhenflug oder Absturz?*, Freiburg im Breisgau 2012; M. Klein, J. W. Falter, *Der lange Weg der Grünen. Eine Partei zwischen Protest und Regierung*, München 2003; A. S. Markovits, J. Klaver, *Dreißig Jahre im Bundestag. Der Einfluss der Grünen auf die politische Kultur und das öffentliche Leben der Bundesrepublik Deutschland*, Berlin 2013; L. Volmer, *Die Grünen. Von der Protestbewegung zur etablierten Partei – Eine Bilanz*, München 2009.

¹⁰ J. Raschke, *Die Zukunft der Grünen. „So kann man nicht regieren“*, Frankfurt 2001; E. Wolf- rum, *Rot-Grün an der Macht. Deutschland 1998–2005*, München 2013.

¹¹ A. Baerbock, *Jetzt. Wie wir unser Land erneuern*, Berlin 2021; J. Fischer, *Die rot-grünen Jahre. Deutsche Außenpolitik – vom Kosovo bis zum 11. September*, Köln 2007; R. Habeck, *Wer wagt, beginnt. Die Politik und ich*, Köln 2018; W. Kretschmann, *Worauf wir uns verlassen wollen: Für eine neue Idee des Konservativen*, Frankfurt a. M. 2018; R. Künast (mit C. Kahlweit), *Träume sind mir nicht genug. Was jetzt geschehen muss*, Freiburg im Breisgau 2009; C. Roth, *Das Politische ist privat. Erinnerungen für die Zukunft*, Berlin 2006.

¹² *Avantgarde oder angepasst? Die Grünen – eine Bestandsaufnahme*, red. M. Wedell, G. Milde, Berlin 2020; A. Graw, *Die Grünen an der Macht. Eine kritische Bilanz*, München 2020; U. Schulte, *Die grüne Macht. Wie die Ökopartei das Land verändern will*, Hamburg 2021.

¹³ J. Ditfurth, *Das waren die Grünen. Abschied von einer Hoffnung*, München 2000; M. Rude, *Die Grünen. Von einer Protestpartei zum Kriegersakteur*, Osnabrück 2023.

¹⁴ M. Grandt, *Die Grünen. Zwischen Kindersex, Kriegshetze und Zwangsbeglückung*, Rottenburg am Neckar 2017; F. Walter, S. Kieche, A. Hensel, *Die Grünen und die Pädosexualität: Eine bundesdeutsche Geschichte*, Göttingen 2014.

Na gruncie badań w Polsce działalność Sojuszu 90/Zielonych nie doczekała się dotychczas kompleksowego opracowania. Dostępne są jedynie – powstałe na początku lat 90. ubiegłego wieku – monografie Waława Miziniaka¹⁵ oraz Stefana Rudnika¹⁶. Współczesne tendencje w rozwoju ugrupowania stanowią przedmiot refleksji badawczej głównie analityków skupionych wokół Instytutu Zachodniego w Poznaniu i warszawskiego Ośrodka Studiów Wschodnich. W bibliografii wieńczącej tom znalazło się zestawienie najważniejszych publikacji poświęconych Zielonym wraz z wyborem dokumentów źródłowych.

Książka ta z racji jej wszechstronności, różnorodności tematycznej i aktualności wnosi ważny wkład w badania i wypełni istniejącą lukę. W każdym z dziesięciu artykułów składających się na niniejszą pracę autorki i autorzy, będący specjalistami w swoich dziedzinach, zajęli się różnymi aspektami funkcjonowania partii. Znaczenie ekologii dla powstania ugrupowania i jego rozwoju na przestrzeni czterech dekad przedstawiła Izabela Janicka. Pokazała, jak paradygmat ekologiczny zakorzenił się w niemieckiej polityce, stając się jej nieodłączną częścią, a według prezydenta Steinmeiera – czwartym filarem w krajobrazie ideologicznym niemieckich partii, obok socjalnego, liberalnego i konserwatywnego¹⁷.

W historii stronnictwa Sojusz 90/Zieloni przełomowe znaczenie miał nadzwyczajny kongres w Bielefeld w 1999 r., podczas którego delegaci opowiedzieli się za pierwszą od zakończenia II wojny światowej interwencją zbrojną niemieckich żołnierzy. Stanowiło to pogwałcenie fundamentalnej dla ugrupowania zasady pacyfizmu. Jej ewolucję wraz z zagadnieniem zmian programowych w zakresie militarnego zaangażowania Bundeswehry za granicą i dostaw broni do regionów objętych konfliktami zbrojnymi scharakteryzowała Beata Molo.

Za sprawą medialnie nośnych wystąpień działaczy Zielonych podczas wizyt papieża Benedykta XVI w Niemczech (2006, 2011) partia mogłaby uchodzić za antyklerykalną, jednakże te pojedyncze akty nie oddają złożoności jej relacji z Kościołami katolickim i protestanckim, które przedmiotem swoich rozważań uczynił Arkadiusz Stempin.

Piotr Kubiak i Joanna Trajman ukazali w swoich tekstach potencjał polityczny Sojuszu 90/Zielonych na niemieckiej scenie partyjnej. W pierwszym autor zbadał sytuację stronnictwa w latach 2005–2013, kiedy znajdowało się ono w opozycji po siedmioletnich rządach z socjaldemokratami. Zwrócił przy tym uwagę na rezultaty wyborcze, które były niższe niż sugerowały wcześniejsze sondaże

¹⁵ W. Miziniak, *Zieloni w Republice Federalnej Niemiec*, Poznań 1990.

¹⁶ S. Rudnik, *Partia Zielonych w systemie politycznym RFN*, Słupsk 1994.

¹⁷ *Bundespräsident Frank-Walter Steinmeier...*, s. 4.

i dociekał przyczyn tego stanu rzeczy. Natomiast Joanna Trajman poddała analizie najlepszy w historii ugrupowania wynik uzyskany w 2021 r. w wyborach do Bundestagu XX kadencji, starając się odpowiedzieć na pytanie, czy był to sukces, czy też porażka ze względu na zdecydowanie większe oczekiwania Zielonych, w tym potencjalne szanse na urząd kanclerski.

Wpływ na duże poparcie uzyskane podczas elekcji do niemieckiego parlamentu w 2021 r. mieli przewodniczący partii Annalena Baerbock i Robert Habeck. Ścieżki ich karier, ale także wcześniejszych liderów stronnictwa przeanalizowała Marlena Piotrowska.

Zagadnienie zmiany pokoleniowej, jaka po 2017 r. zaszła we władzach partii oraz frakcji parlamentarnej podjął Kamil Frymark, ponieważ młodzi Niemcy nie tylko są najliczniejszą grupą wyborców Sojuszu 90/Zielonych, lecz stanowią również znaczny odsetek wśród ich członków.

Kolejne dwa artykuły unaoczniają znaczenie Zielonych na płaszczyźnie landowej. Aleksandra Kruk przybliżyła działalność stronnictwa w Brandenburgii poprzez ukazanie problematyki poruszanej podczas zjazdów partyjnych, aktywności liderów oraz zajmowanych przez nich postaw wobec ważkich problemów społecznych. Natomiast Mariusz Kozerski skoncentrował się na uwarunkowaniach funkcjonowania Zielonych w Bawarii, uchodzącej za bastion chadeków z Unii Chrześcijańsko-Społecznej.

Na zakończenie Katarzyna Gelles w artykule poświęconym Austrii nakreśliła wzrost pozycji Zielonych na tamtejszej scenie politycznej w kontekście przeobrażeń społecznych. Zwróciła przy tym szczególną uwagę na instytucję demokracji bezpośredniej, dzięki której obywatele naddunajskiej republiki mogą wywierać realny wpływ na politykę swego kraju. Austriacki przykład zasługuje na uwagę również dlatego, iż od stycznia 2020 r. sprawuje tam władzę unikatowa w skali europejskiej koalicja partii ekologicznej z konserwatywną, a w 2022 r. prezydentem federalnym na kolejną kadencję został wybrany „zielony profesor” Alexander Van der Bellen.

Rządy koalicji sygnalizacji świetlnej stanowią dla Sojuszu 90/Zielonych istotną cezurę ze względu na konieczność zawierania kompromisów z partnerami o różnym stopniu zbieżności ideologicznej i programowej, także kosztem własnych priorytetów. Wyzwania te rodzą pytania o przyszłość i dalszy kierunek ich rozwoju: czy Zieloni utracą swoją wyjątkowość i awangardową rolę, jaką do tej pory pełnili? Jaka będzie cena za możliwość dalszego sprawowania rządów? Czy konsekwencją utrzymania się u władzy będzie rezygnacja ze sztandarowych postulatów, a tym samym osłabienie fundamentów aksjologicznych?